

42 Tompa Zsófia

„...KINYÚLHAT ÉGIG A LÉLEK...”

Jegyzetek egy új perspektívájú

Babits-kötet margójára

ted, még akkor is, ha nem érezed a jelenlétét. Ezt a ráhagyatkozást az imában gyakorlod. A belső ima érdeklődő, figyelmes jelenlét, amely a bizalmat erősíti. Nem kímél meg attól, ami fáj. Új szemmel nézhetsz arra, ami van. Megbékélhetsz vele.”¹

„Az élet növekedése csendben, sötétben történik. Nem akkor, amikor mindent átlátsz. Nem akkor, amikor tudod, hova tartasz. Tanulj bizalommal várni, kivárni! Időre van szükséged ahhoz, hogy a lelked, az életed kibontakozhasson. Isten hat és működik benned, körülöt-

Próbáltam, de nem tudom másként elkezdni írásomat – melyben Babits Mihály új verseskötetéhez szeretnék közelíteni –, mint egy szemlélődő imádságra tanító jezsuita szerzetes szavaival. Nem csak azért, mert megérezésem szerint a vers az imádság rokona, és mert Babits költészete valamiképp az Istenhez közelítés kísérlete is. Az indok ennél egyszerűbb, személyesebb: Babits új verseskötetét olvasva egy olyan belső kertbe vezettem, ahol s ahonnan csak így tudok kilépni, megszólalni.

Új verseskötetről beszélek, holott új versekről nyilvánvalóan nem lehet szó – de új kötetről igen. A Babits esztergomi verseit és esszéit egybekerítő „...kinyúlhat égig a lélek...” az egyazon házban, egyazon kertben született írásokat tartalmazza, s ezzel új fénytörésben, az esztergomi Előhegy kertjének perspektívájából láttatja az ismert szövegeket. Mintegy belülről olvassunk, „a nagy ég kék templomívei alatt” (*Tavaszi szél*). Ott ülünk a kerti székben vagy a verandán. Hallgatjuk a tücsökszót. Vagy a szelet. Érezzük magunk mellett Ádám melegét. Látjuk, ahogy a kedves fáradtan jön föl a kertből, vagy ahogy „a fáradt dajka, a Nap, / a jó kerítéslecek árnyát / a puha fűben / egymás mellé fekteti szépen.” (*Miért lázadsz az este ellen?*) Szemlélődünk. És elfogadjuk, hogy „Csöndben érik a csira / a föld alatt; halk a termékeny éj; a fű / növése lassú: ez az élet!” (*A gazda bekeríti házát*)

A kötetet, akár egy régi tárgyat, mely gazdájának valaha a legbensőbb életéhez tartozott, s tanúja volt soha el nem mondott titkoknak, eseményeknek, kissé megilletődötten veszi kézbe az ember. Az egykori gazda iránti tisztelettel, ugyanakkor motoszkaló, izgató kíváncsisággal is. A sárgult hatású papír, a szépiabarna fotográfiák pontosan azt az esztétikai 43 összhatást teszik az olvasóra, melyért az alkotók (s örömmel találok meg most ezt a szót a szerkesztő helyett) talán létrehozták. A nem csupán értelmünkre, szellemünkre, hanem érzékeinkre is ható könyv beléptet bennünket Babitsék előhegyi világába. Diszkrétén bevezet abba a valóságba, ami az ő valóságuk volt.

Mondják, egy vershez nem a szerző életének ismerete által kerülünk közel. Igaz. De éppen így igaz az is, hogy egy szöveg értelmezéséhez izgalmas utakat rajzolhat annak valóságreferenciális háttere, és adhat ismert verseknek egészen friss értelmeket! Egy költő hétköznapijainak ismerete sorsközösséget teremt időben és térben egymástól távol eső, de az emberlét változatlan belső struktúrái miatt egymáshoz nagyon is közel álló sorsok és életek között. Szerző és olvasó között.

E kötet megéreztetni velünk, hogy Babitsék emberek voltak. Olyanok, mint mi. S teszi mindezt úgy, hogy nem töri meg Babits és Török Sophie, Babitsék és a barátok, Babits és a kert, Babits és Ildikó, Babits és Ádáz kapcsolatának, vagy épp Babits betegségének intimitását. Nem boncol, hanem felmutat. Finoman egymás mellé rendez fotográfiákat és verseket. A(z élet)képek és a szövegek közötti kapcsolat egyértelmű, de titok marad. A képekhez címként választott idézetek összekötik a fotográfiákat az őket körülvevő szövegekkel – de semmi több. Szemléljük Babits és szerettei Esztergom-előhegyi életét, de nem elemezzük azt.

Egy kicsit távolítva tekintetünk fókuszát a családi intimitástól, megállapíthatjuk, hogy fotók és versek dialógusán túl további intermedialitás is jellemzi a könyvet. A kötetben helyet kapott a Babits család barátjának, Einczinger Ferenc festőművésznek két alkotása, és fel-felbukkannak a sorok között a kortárs grafikus, Schubert Péter András illusztrációi. Ám az esztétikai, művészeti igényesség mellett a filológiai gondosság is tiszteletet és bizalmat ébreszt az olvasóban. A pontos keletkezési évszámok segítenek elhelyezni az ismert és kevésbé ismert szövegeket térben és időben, míg a kötetalkotó szerkesztő, G. Tóth Franciska irodalmi muzeológus és tanár, az esztergomi Babits Mihály Emlékház újraálmodója hely- és irodalomtörténeti vonatkozásokban gazdag, az esszé és a tanulmány műfajait egyesítő elő- és utószava, továbbá igényes jegyzetei és magyarázatai egyaránt megerősítik a befogadóban, hogy nem csupán látványos, hanem irodalomtörténeti szemmel is hiteles munkát tart kezében, amely azt sugallja: „Babits élő örökség” (*Babits Mihály Esztergomban*).

Új Forrás 2017/9 – Tompa Zsófia: „...kinyúlhat éjg a lélek...”
Jegyzetek egy új perspektívájú Babits-kötet margójára

A filológiai precizitásból könnyen következhetne, hogy tisztán kronológiai alapon, születésük lineáris sorrendjében kövessék egymást fotók és szövegek. A kötetben mégsem egészen ez történik. Egyszerre eklektikus és egyszerre komponált ez a könyv, akár egy kert, melyben rend van, és
44 amely mégis megmutat valamit a természet emberi szem előtt rejtett, egy mélyebb rend törvényei szerint létező, szelídítetlen erejéből. A fotók a versek vagy egy-egy versrészlet valóságos háttérét adják, egyértelműen, de sosem erőszakos direktséggel: mint írás alatt a papíron az egyedi, titkos vízjelek, úgy állnak a fényképek a versek mögött. A szövegek esetében pedig a dominánsan, de nem kizárólagosan időrendi egymást követésnél mintha még erősebb rendezőelv volna a fókusz szűkülése (mélyülése!) a történelmi távlatokból és a táj szemléléséből az intimitás belső tájai felé. De lehet, hogy ezt maga az élet szerkesztette így: ahogy teltek rendre-rendre az esztergomi évek, úgy lett egyre bensőségesebb a viszony az alkotó és a kert között, úgy szólította meg mind mélyebb rétegeiben a külső táj a belső állapotot, úgy tükrözték egyre tisztábban kert és költő egymás életét, valóságát.

Mert ahol élünk, az a világ. Közel két évtized tavaszain, nyarain és őszein át Esztergom és az előhegyi kert jelentette Babitsnak a világot. És ez semmiképp sem jelent szűk látóhatárt. A kert befelé tág, a város pedig a szellemi érzékelés számára az idő és a történelem tágas horizontján fekszik. „A hegyek csöppet sem kevesebb méltósággal viselik régiségüket, mint az a hét domb, amelyen Róma épült: itt a magyar Róma!” (*Esztergomi riport*) „Sokszor eltűnődtem, mit szeretek Esztergomon? Nyilván a Benczur-pompát, az ősvadont és a szelíd szegénységet együtt. [...] elem tárul az időbeli hosszsmetszet is, maga a történelem, minden dicsőségével és pusztulásával. Egyformán jelentős itt, amit látok és ami hiányzik. [...] A szellem azonban, mely belőle árad, pontosan az a szellem, aminek Szent István nyitott kaput ebbe az országba. Az európai kultúra és keresztény egység szelleme.” (*Szent István városa*) „Ahogy e domb fölött állok, szemem egyetlen pillantással röpi át a Dunán, s hiába mondom neki, hogy ott már vám áll és új ország kezdődik... Ő egynek látja az egész tájt, minden tarkaságával és változatával. Így látom én is együtt és egyszerre az egész európai irodalmat...” (*Babits Mihály és Esztergom*)

„Árnyék mögött Fény ragyog, / nagyobb mögött – még nagyobb, / amire nézek: az vagyok.”² Ez a gondolat kétféleképpen is értelmezhető. Egyrészt nyilvánvalóan hat ránk, tükröződik bennünk az, amire nézünk, sőt: részben azzá is válunk, amire nézünk. Ám hogy arcunkat mi felé fordítjuk, hogy tekintetünket mi vonja magához, az belőlünk is fakad: ami vagyok, azt fogom benned is látni. Így Babits és Esztergom találkozásakor nem csupán arról a nyilvánvaló hatásról beszélhetünk, hogy Esztergom és az előhegyi kert miként hatott Babitsra és költői világára, hanem arról is, hogy hogyan hat

Babits világa Esztergomra és az előhegyi kertre: vagyis hogy mi Babits Esztergom- és kertérzékelésében az, ami jellegzetesen Babits-féle meglátás és érzékelés.

Talán ahogy antik-keresztény motívumkincsünk színei egymással elvegyülnek. „A föld most már az Istené, a nap lanyhán üget, / mint ló az istálló felé. / A fény lármája és a méh / dongása is süket. / Zöld lombok tárják ég felé prémes mezőjüket.” (Hegyi szeretők idillje) „Nézd, úgy hinti fényét a nap szét a világra áldón, békén, / mint a szenteltvizet a pap a nép közé a mise végén. // Búcsuzik s a Dunába mártja hosszú rózsaszín evezőjét; / rózsaszín csöppeket feccsent, s visszaint ablak és mezőség.” (Győzelmi ének, estefelé) „Még az egész napon át / bolygjuk a nyár vadonát, / de az est már szelid ősz: / bágyadt szemünk elidőz / a sötétség mélytavu / völgyein s a vértanu / ég testén mely csillagos / fénysebekkel gyulladoz. / Ami nappal oly pogány, / a fű a domb homlokán: / ez a fény s az esteli / harmat megkereszteli.” (Rímek)

Talán ahogy a táj az alkotás tájává íródik át, melynek horizontján földi és égi alkotó munkája összeér. „Már este van, s kint ülök a terráson, köröttem a / világ, alattam a város, félkörben mint egy óriás bil-/lentyűzet... azon pedig az Isten ujja ír! [...] // Láttam billentyűket, kik égi olajért imádkoztak, és / láttam billentyűket, kik nem tudták, mily szavakhoz / kellenek?” (Írógép előtt) „Te itt maradsz, ősz tarka táj, / eldobott rajz, míg majd a vihar / letöröl nedves spongyával.” (Búcsú a nyári laktól)

Talán a táj képeiből kibomló, a kerti növények mögé bujtatott, alig érzékelhető, diszkrét szerelmi líra. „Te fáradtan jössz a kertből, palántáid látogattad, / mint egy kastély szent urnője völgyi falvak szegény népét: / tarkakendős porleányok vetek körül, a virágok. / Jer, szép várurnóm, halkléptű tollas szerecsen szolgálk / leeresztették mögöttünk fölvonóhídját az éjnek.” (Verses napló) „Vetkőzni vágy lelkünk, mert tenger az ég most és part a világ. / Eleven és veszteg állnak és reszketnek a százkezü fák. / Ezer remegő ujj, remegő sötét ujj kapkodja szelid / kívánczással az ellengő szeleknek úszó selymeit. / Még e selymek közt, e remegő sok ujj közt úszik, foszlik, száll / végső pár szavad, mint egy utolsó fátyol, amit ledobtál.” (A vetkőző lelkek) De „én csak az őszre / nézek, az őszet érzem, mint bölcs növények és jámbor / állatok, érzem, a föld hogy fordul az égnek aléltabb / tájaira, s lankad lélekzete, mint szeretőké – / óh szent Ritmus, örök szerelem ritmusa, évek / ritmusa, Isten versének ritmusa – mily kicsi minden / emberi történést! a tél puha lépteit hallom.” (Mint különös hírmondó)

Talán a hegyi költő bölcsessége, a magaslatról látás áldott és terhes állapota. „Búsan mosolyog rám kertemből a nyár, / mert engem az ősz kezd aranyozni már, / hervadt fa rozsdája, halálos arany, / kit ez a fény von be,

annak este van." (*Levél*) „Ideges az ember szíve a mezőben: / jön valami amit minden ért, csak ő nem." (*Magyar szonett az őszről*) „A múltó perc a mienk. A többi az Isten dolga." (*A sziget nem elég magas*) Mert „Nincs gyökered az / időben, s nem vagy mint kemény hegyoldal / árvalányhaja, melyet
46 hasztalan cibál / a vak vihar, hanem mint pitypáng pelyhei, / legek koldusa, [...] semmi sem tiéd / s hol fogsz a végén virágozni, nem tudod." (*Szelek sodrában*)

Bűvös körünkből nincsen mód kitörnünk. Mikor Babits Mihály Esztergomról ír, tulajdonképpen önmagáról ír. S mindnyájunkról, ezzel egy időben. Így lehetséges, hogy ez az esztergomi verseket, esszéket és fotográfiákat egybe rendező kötet messze túlmutat Esztergom mikrokozmoszán. S ez csöppet sem von le esztergomiságának unikális értékéből! Mi több, egyetemesség tágítja azt: „S száz kandi szemer láng / pislog egyszerre fel ránk: / a város villanya. / Köztük e fölébredt / csillagos földi égnek / tejutja a Duna." (*Verses napló*)

Esztergom és az előhegyi kert megtapasztalása minden szövegben a létezés megtapasztalásává nyílik. A táj életünk tájává alakul. Az életet és a halált gyakoroljuk benne. „Óh éjszaka, aki naponta meghalsz, / taníts meghalni! Mennyit ültem e / hegy fölött, a hajnalok karzatán / s tünődtem, milyen a halál? de egy / csillagot sem értem még rajt, mikor / a semmi mögé elbútt! sem a percet / mikor elhallgat a tücsök zenéje. / Minden úgy tűnt el, lopvást, mint az álom, / s a nap nem emlékszik a csillagokra. // Óh életemnek csillagai ti, / kemény morzsák vagytok, és nem tudom, / el tudtok-e majd olvadni a Nappal / meleg szájában? vagy ha majd utam / véget is ér már, Isten e keserves / mocnása, tán megtapadva porként / vak szemcséitek még sajjogva fájnak / a fénylő semmiség csigahusának?" (*A Nap nem emlékszik a csillagokra*) „Most újra megered az eső, kopogó / zajjal, s az ég olyan, / mint a félárbocra eresztett lobogó: / úgy leng, alacsonyan. // [...] Éltem félszázadot, de már nem élek én. / Léptem nem visz tovább. / Csak annyit mozdulok, amennyit hajt a szél: / gyakorlom a halált." (*Esős nyár*)

És e gyakorlásban – kinyúlhat éjg a lélek. (*Esztergom, 2016*)

¹ Mustó Péter SJ, *Csendben születik az élet: A belső ima tapasztalatairól*, Bp., L'Harmattan, 2013.

² Gyökössy Andre, *Negatívumok pozitívumai*, Bp., Szent Gellért, 1994.